

Framsidan

Aktuellt magasin om biblioteksfrågor från Kultur i Väst | Nr 1 | 2012

Kultur och hälsa

Hälsohörnan

Hur gick det sedan?

Biblioterapi i London

Merete Mazzarella

Kulturen inget nyttoprojekt

Kulturen som friskvårdande kraft

Kultur och hälsa är ett begreppspar som många gjort till sitt de senaste åren. Insikten om kulturens betydelse för hälsan har spridits både till beslutsfattare och personal inom sjukvård och omsorg. Som en följd av detta har många projekt startats för att pröva var och hur kultur kan fungera för att stimulera läkningsprocesser. Kultur på recept är ett numera välkänt begrepp som används i projekt både i Skåne och Västerbotten. Idéen är att man ordinerar kulturaktiviteter mot bl a stress och annan psykisk ohälsa. Konst i vården har prövats på många håll och kultur i äldreomsorgen är väletablerat runt om i Sverige, bl a i Västra Götaland där kommunerna erbjuder kulturprogram till sin seniorverksamhet.

Trots den relativt stora samsynen mellan stat, regioner och kommuner på kultur som hälsobringare så är satsningarna ännu ganska få inom området kultur och hälsa. De experiment och satsningar som görs är till övervägande del inom vårdande verksamhet. Det betyder att kultur sätts in som en kompletterande insats när det föreligger ett vårdbehov. Min tolkning är att kultur och hälsa så här långt inte tar sikte på friskvård utan i första hand är en del av vårdkedjan oavsett om det är i omsorgen eller i sjukvården. Det är självklart bra att de här satsningarna görs. Särskilt för alla som får ta del av dem, men också för att vi därigenom får bättre kunskap om kulturens effekter för rehabilitering vid olika sjukdomstillstånd. Men visst borde vi också ta nästa steg och etablera kultur som ett givet inslag i friskvårdsarbetet.

Om vi nu har en samsyn kring kulturens hälsoeffekter så borde vi väl också kunna gå vidare och skaffa oss en samsyn kring kultur som friskvårdande kraft och därmed satsa mer på kultur för att förebygga ohälsa. Självklart borde vi ha samma syn på kultur som vi har på idrott, motion och att äta rätt. Vi är ju redan överens om att kultur och hälsa hänger ihop. Då är det väl bra att sätta in kulturkraften redan innan vi blivit sjuka.

Att satsa på kultur som friskvård är dock en knivigare fråga än begränsade satsningar på kulturprojekt i olika vårdverksamheter. Visst handlar kultur och friskvård också om att experimentera, göra särskilda insatser i skolan eller driva projekt i arbetslivet. Men ännu viktigare är att se kultur som friskvård som ett av de viktigaste motiven för kontinuerliga och långsiktiga satsningar på kultur. Bäst friskvårdseffekter med hjälp av kultur får man med god tillgång till kultur överallt. Kultur som friskvård är en mer omfattande fråga än kultur i vården och möjligen dyrare på kort sikt. Men vinsten hämtar man lätt hem på lite längre sikt.

Kulturutredningen betonade kulturens betydelse inom olika politikområden med begreppet aspektpolitik. Även om begreppet svalnat och mer eller mindre försvunnit så har uppmärksamheten kring kulturens betydelse inom olika samhällssektorer istället ökat. I Västra Götalandsregionen har detta tydliggjorts genom att kultur fått en framträdande roll i arbetet med att nå visionen om det goda livet. Hälsa är otvetydigt en av

de viktigaste förutsättningarna för ett gott liv och därför är friskvård för att förebygga ohälsa också en av de viktigaste insatserna som ett samhälle kan företa sig. Att kultur har betydelse för hälsan vet vi från projekt i vårdarbetet. Med dessa erfarenheterna som bas är det ganska lätt att också förstå betydelsen av kulturinsatser i friskvårdsarbetet.

Att satsa på kultur som friskvård ger stora vinster. Både för individen som mår bättre och för samhället som sparar resurser på andra områden. Därför ser vi fram emot en rad spännande projekt och ny verksamhet inom området kultur och friskvård. Vi ser också fram emot ökade allmänna satsningar på kultur med friskvård som uttalat motiv. Vill man veta mer om motiven för ett sådant arbetet så är det bara att gå till bibliotekets häls hörna och läsa på.

Bengt Källgren

Chef

Kultur och samhälle, Kultur i Väst

Framsidan

Tidningen Framsidan ges ut av Kultur i Väst som är en förvaltning inom Västra Götalandsregionen. Framsidan ska främja biblioteksutveckling genom att ge kunskap, inspirera, problematisera samt skapa dialog och debatt kring bibliotek och aktuella biblioteksfrågor.

Ansvarig utgivare:

Bengt Källgren

Redaktörer:

Helén Andersson
Fredrik Swedemyr

Redaktionsgrupp:

Helén Andersson
Fredrik Swedemyr
Kerstin Wockatz
Kajsa Paulsson

Layout och bildhantering:

Fredrik Swedemyr

Kontakt:

Framsidan
Kultur i Väst
405 44 Göteborg
Tel: 031-333 51 00
redaktionen@framsidan.net

Webbplats:

www.framsidan.net

Prenumeration och adressändring:

www.framsidan.net
prenumeration@framsidan.net

Omslagsbild:

Foto: Urban Höglund

Tryck:

Cela Grafiska
ISSN-nummer
1651-1271

Vid efterfrågan går det att få Framsidan inläst

Hör av dig till CTI,
Tel: 0500-49 56 45
karin.stromberg@vgregion.se

Innehåll

Ledare	2
Kulturen som friskvårdande kraft	
Välkommen till hälsohörnan	5
Framsidan tar pulsen på bibliotekens hälsoarbete	
Biblioteken och folkhälsan	8
Vilken roll kan biblioteken ha i det regionala folkhälsoarbetet?	
Kultur på recept	10
Ett pilotprojekt går vidare	
Centrum för kultur och hälsa	12
Navet som ska förbättra kunskapen om kultur och hälsa	
Tre frågor	14
Kulturminister Lena Adelsohn Liljeroth svarar	
Läsning ger kraft	15
Högläsningssprojekt för personer med demens	
En lässtund med kärlek	16
Högläsning på ett servicecenter i Fristad ger guldkant på tillvaron	
En bok för varje fas i livet	18
Biblioterapi i London	
Kulturen och pengarna	21
Om att mäta värdet av kultur	
Ny resurs för kultur och hälsa	23
Ny producentroll på Kultur i Väst	
En plats där alla kan	24
Ett regionalt resurscentrum för skapande	
Debatt	26
Merete Mazzarella om kulturen som hälsoprojekt	
Nytt bibliotekspris	27
Nytt pris ska uppmärksamma skönlitteraturen	
Profilen	28
Karin Graube - Hon doserar kultur	
Om jag hade ett bibliotek....	31
Alex Bergström, ordförande i Västra Götalandsregionens kulturnämnd	

Välkommen till hälsohörnan

Träningsbloggar, GI, LCHF, yoga, mindfulness...hälsotrenderna avlöser varandra och biblioteken hänger på med utlån av gångstavar, träningsfilmer och böcker om de senaste dieterna. Framsidan har besökt fyra bibliotek i Västra Götalandsregionen för att ta pulsen på hälsotemat.

Text: Helén Andersson

Hälsodiskar och hälsohörnor dök först upp på apotek och vårdcentraler som ett slags informationscentraler för friskvård. När biblioteken i slutet av 1990-talet fick allt fler frågor om olika hälsotrender växte de så kallade hälsorummen, hälsodiskarna och hälsohyllorna fram även där. Framsidan börjar sin rundresa på Hisingens bibliotek i Lundby i Göteborg där de har inrett ett helt rum på tema hälsa.

Rum för hälsa på Hisingen

– Det kanske inte är lika intensivt som det var för ett par år sedan, säger Johan Edgren, bibliotekschef på Hisingens bibliotek i Göteborg. Men jag tycker fortfarande det är motiverat att ha ett hälsorum för det är alltid någon där.

Rummet han pratar om är behagligt inrett i varma färger med två stora röda fåtöljer i fokus och gröna växter i fönsterkarmarna. Här finns all media i ämnet samlad och i ett hörn står en flätad korg med gångstavar. Ur dolda högtalare strömmar behaglig, rogivande musik. Just den här dagen är den ena fåtöljen obrukbar på grund av att en besökare nyligen somnade och råkade kissa i fåtöljen. Och jag kan förstå att rummet inbjuder till total avslappning, men Johan bedyrar att händelsen hör till ovanligheterna.

– Mest läser man tidsskrifter här eller söker efter studielitteratur till sin vårdutbildning. Vi har många vuxenstuderande här.

Det var ett folkhälsoprojekt som 1999 gav Hisingens bibliotek både pengar och uppdrag att köpa media inom ämnet. För

40 000 kronor om året blir det en hel del, så 2005 bestämde man på biblioteket att göra om ett arbetsrum till ett hälsorum.

– Det föll sig naturligt att samla allt på ett ställe, säger Johan och berättar att det då också fanns två sjuksköterskor knutna till

Illustration: Ulf Swerin

Lyhörda. Katarina Modén, Linda Rönnberg och Anette Ristorp på Lindome bibliotek är nyfikna på alla nya hälsotrender och är eniga om biblioteket har en tydlig roll i sammanhanget.

rummet som ansvarade för programverksamhet.

Nu har sjuksköterskorna flyttat till en Hälsodisk i den närbelägna sporthallen och projektet är nedlagt, men biblioteket fortsätter att köpa litteratur inom temaområdet.

– Även om intresset har minskat så finns det en efterfrågan på nya dieter och nya alternativa terapeutiska metoder, säger Johan och tillägger att om det hade funnits mer pengar skulle det ha köpts in ännu mer.

– Vi samarbetar fortfarande med sjuksköterskorna och vi försöker arrangera egna program inom området, men det unika med hälsorummet är att all media om hälsa och sjukdomar finns samlad på ett ställe.

– Jag vill gärna betrakta den här verksamheten som hälsofrämjande, fortsätter han. Jag tycker det ligger väl i linje med vårt huvuduppdrag och nästa steg blir att bredda ämnet till att också innefatta miljö. Det finns ett stort intresse runt till exempel energifrågor och ekologisk mat och vi lånar redan ut

apparater som mäter energiåtgång. Det är ett vidare område, men det hänger ihop.

Hälsotema i Lindome

– Vi har alltid stor efterfrågan på den här typen av litteratur, säger Anette Ristorp, enhetschef på Lindome bibliotek. Vi köper nästa allt som kommer; träningsfilmer, TV-spel, böcker och tidningar. Där är en ny film om zumba, säger hon och pekar mot en blå skyltvägg med välexponerade hälsotips i form av böcker, filmer och tidningar.

Skyltväggen är det första biblioteksbesökaren möts av och meningen är att väggens innehåll ska förnyas dagligen och ständigt vara aktuell. Att det är hälsotema just nu beror på att det är nytt år.

– Nytt år och nya löften, skrattar Anette. Det lånas jättemycket och vi får plocka in nytt hela tiden.

Lindome biblioteks egentliga hälsohylla är en ganska begränsad hylla, men placerad väl synlig med en korg med gångstavar bredvid på golvet.

– Nästa projekt är att vi ska sprutlackera hyllan äppelgrön för att göra den ännu mer synlig, berättar Katarina Modén, programansvarig på Lindome bibliotek.

– Vi får ofta förslag på litteratur och märker direkt när någon ny trend har kommit, säger Linda Rönnberg som är medicinsvarig på biblioteket. Och det handlar inte bara om kroppen, det är mycket om avslappning och avspänning. Just nu är det mycket om mindfulness som efterfrågas.

I Lindome var det Anette och Lindas personliga intresse som gjorde att de skaffade gångstavar och köpte litteratur i ämnet. Det blev snabbt mycket media som de så småningom samlade på en hälsohylla för att det skulle vara lättare att hitta.

– Vi satsade rejält från början, berättar Linda. Det var mest litteratur, men efterhand blev det också ljudböcker, tidsskrifter och träningsfilmer med Jane Fonda, skrattar hon.

Det var inte bara biblioteken som upptäckte det växande intresset för hälsa. Många

kommuner skapade sina egna Hälsodiskar för att sprida hälsobegreppet och arrangera kurser och föreläsningar. I Mölndal heter den hälsodisken Balansen och Balansen och Lindome bibliotek samarbetade redan från början.

– Om de till exempel skulle ha en rökavvänjningskurs, skyltade vi med böcker i ämnet, berättar Anette. Numera är det inte bara Balansen vi samarbetar med. Vuxenskolan arrangerar kurser här och även samarbetet med andra aktörer ökar. Framförallt när det är dags för den årliga Hälsoveckan, ler hon och minns hur kön växte lång när Vårdcentralen deltog med en våg som mätte BMI.

De senaste två åren har biblioteken i Mölndal samarbetat och fördelat programverksamheten under Hälsoveckan mellan biblioteken.

– Det är mindre fokus på Lindome och mer fokus på hela kommunen, säger Katarina. Vi planerar tillsammans och fördelar gracerna.

Både Anette, Linda och Katarina har funderat en del på bibliotekets roll i det här sammanhanget och försöker vara trendkänsliga och nära lokalsamhället.

– Vi vill vara med där det händer, säger Anette och berättar om den årliga fotbollsturneringen Snickarkuppen där biblioteket någon gång har haft ett bokbord.

– Eller under Lindomeloppet när vi har registrering och utdelning av nummerlappar här, tillägger Linda. Då passar vi på att skylta med media på temat för både vuxna och barn. Hälsotemat är inget projekt, det är en del av vår verksamhet.

Hälsohylla i Ale

– Det är mest damer mellan 35 och 60 som söker sig till hälsohyllan, säger Eva Albrechtsson, bibliotekarie på Ale bibliotek. Jag vet inte riktigt vad de lånar, men i hyllan finns psykologiböcker, lite medicin med betoning på friskvård, motion, mat och en och annan sluta röka-bok.

Biblioteket i Ale är väl integrerat med kulturhuset och gymnasieskolan. Hälsohyllan är

också väl integrerad, men den ser lite övergiven ut, trots sin placering mitt i biblioteket, granne med ämnena bergarter och kemi och fysik. En känsla som Eva bekräftar.

– Ja, den är väl inte så hipp längre, erkänner hon. Men behovet är ju det samma så när du ringde fick vi en puff och jag har skyltat med litteratur om hälsa, säger hon och visar skyltningen ut mot entrén.

Hälsohyllan på Ale bibliotek har funnits i tre år och i början var det ett stort intresse minns Eva som var med och skapade hyllan.

– Det är roligt att bryta ut ett tema så här, säger hon och berättar att biblioteket i början också hade utlåning av gängstavar och mp3-spelare.

– Det är det nästan ingen som lånar längre, säger bibliotekschefen Margareta Nilson som stannat till vid hyllan. Alla har väl sina egna mobiler och egna stavar. Men det var en bra grej i början. Och, tillägger hon, vi har faktiskt börjat fundera på att låna ut stegräknare.

Hälsodisk i Partille

– Å böj o sträck, uppmanar Lotta Nybäck när hon kör ett minipass Friskis och Svettis från scenen framför Hälsodisken i Partille Kulturums entré.

Det är programpresentation av Hälsodiskens vårprogram och scenprogrammen avlöser varandra. Ett 20-tal åhörare sitter med fika och lyssnar, eller deltar i jympasset.

– Vi har ett generöst och varierat vårprogram, konstaterar Annica Edström Rosell, projektledare Hälsodisken i Partille.

Hälsodisken i Partille består både av en hälsohylla med broschyrer i entrén till Partille Kulturum och en hälsohörna på biblioteket med böcker om hälsa och kropp och själ. Annica Edström Rosell ansvarar för hyllan i foajén och biblioteket för hyllan på biblioteket. Men det är ett tätt samarbete betonar Annica.

– Vi har en styrgrupp för Hälsohörnan där bibliotekschefen finns med tillsammans med kommunens folkhälsoplanerare och di-

striktjuksköterskan på vårdcentralen. Dessutom finns en projektgrupp som planerar programverksamheten och då försöker vi sprida den till biblioteksfilialerna också.

Hälsodisken i Partille har funnits sedan 2008 och har vuxit rekordsnabbt.

– Vi började med fem programpunkter på våren och till hösten fullkomligtexploderade det till nästan 50 aktiviteter och från 500 besökare första året är vi nu uppe i över 2 000, berättar Annica medan hon tar mig med in i biblioteket till ett ljust rum med fönsterväggar och stora prunkande Benjaminfikus.

– Här i Vinterträdgården har vi föreläsningar nästan varje torsdag, berättar hon. Och det känns verkligen att föreläsningarna är etablerade och det kommer fler och fler. När vi hade en föreläsning på tema mat kom det över 500, skrattar hon. Då fick vi flytta till annan lokal.

Ute på scenen i entrén har bibliotekarie Anders Granefelt klivit upp på scenen för att läsa ur Thomas Tidholms ”När vi dör”. Publiken lyssnar koncentrerat och applåderna är uppskattande.

– Detta är kul och bibliotekets hälsohörna fungerar utmärkt med ett bra samarbete med hälsodisken, bekräftar Anders och klämmer i tillsammans med övriga i allsången som drar igång.

Samarbete. Friskis och Svettis fick en road publik att röra på sig när Hälsodisken i Partille presenterade sitt vårprogram.

– Vi har ju ett körprojekt tillsammans med Vuxenskolan, Allmän rösträtt, berättar Annica när sången tystnat. Det är andra året och målet är en stor konsert i april med Magnus Bäcklund. Då är du välkommen! ■

Biblioteken och folkhälsan

Biblioteken kan spela en viktig roll i det regionala folkhälsoarbetet. Det menar Åse Enkvist på enheten för folkhälsofrågor. Hon sträcker gärna ut en hand och försöker hitta nya former för samarbeten.

Text och bild: Fredrik Swedemyr

– Vi har inte jobbat med bibliotekarier i någon större utsträckning tidigare. Nu när frågan lyftes, så tänkte jag: Varför har vi inte gjort det? Det är hur dumt som helst. Vad skulle biblioteken kunna bidra med för att öka jämlikheten i hälsa? Det finns säkert många utvecklingstankar på biblioteken, säger Åse Enkvist, utvecklingsledare på enheten för folkhälsofrågor.

I takt med att medier rapporterar om att vår livslängd ökar, åtminstone i den här delen av världen och att vi ska jobba längre, växer en bild fram av att folk i allmänhet mår bra.

– När jag säger att jag jobbar med folkhälsoarbete i Västra Götaland säger en del: ”Men du måste ha ett tillbakalutat arbete, så bra som folk mår.” Vi blir nästan äldst i världen. Men det finns stora skillnader i hälsa mellan olika grupper i samhället. Vi försöker nu på olika sätt sätta fokus på det och vill se hur de faktiskt mår i olika socioekonomiska grupper, olika utbildningsbakgrund eller om man bor på olika ställen. Regionen är stor och det finns väldigt olika förutsättningar beroende på var du bor, säger Åse Enkvist.

En jämlik hälsa

Idag vilar det regionala folkhälsoarbetet på sex olika områden eller så kallade utmaningar, jämlika och jämställda livsvillkor, trygga och goda uppväxtvillkor, livslångt lärande, ökad arbetsdeltagande, åldrande med livskvalitet och goda levnadsvanor. Sammantaget utgör

För bättre hälsa. Biblioteken kan många gånger vara ett nav i en kommun. De står också för en verksamhet som har kopplingar till det regionala folkhälsoarbetet. Åse Enkvist jobbar med folkhälsofrågor i regionen och vill gärna hitta samarbeten för framtiden.

de en syn på vad som är centrala faktorer för en god hälsa. Samtidigt skär ojämlikheten genom de olika områdena och skapar en allt tydligare linje mellan de som har alla förutsättningar att må bra och de som inte har det. Det kan handla om trygg uppväxt, jobb, livslångt lärande eller möjligheten att åldras vid en horisont av möjligheter. För att komma till bukt med ojämlikheten har politikerna i Västra Götaland beslutat att ge kommittén för folkhälsofrågor i uppdrag att ta fram en handlingsplan.

– Det ska faktiskt bli vad det är, en konkret handlingsplan som ska bidra till att minska den ojämlika hälsan. Vi skojar ibland och kallar den för ett tvåhundra punktsprogram där vi ska utveckla och komma fram till vad som är viktigt att göra för en jämlik hälsa, säger Åse Enkvist vidare.

Intresse för folkhälsa

Nu ska Kommittén för rättighetsfrågor löpande arrangera en rad dialogkonferenser

med företrädare från olika intressen. Den första gick av stapeln i början av februari. Att frågan ligger i tiden visade sig också genom det överväldigande intresset att delta på konferensen.

– Vi hade 212 deltagare och 100 på väntelistan. Det var ett väldigt brett deltagande av politiker på olika nivåer, representanter för olika kommunala verksamheter och frivilligorganisationer. De flesta jobbade med hälsa på olika sätt, men det fanns även en del från kultursektorn. Vi fick i stort sett fram alla de punkter vi behöver för att gå vidare i arbetet. Nu ska vi arrangera en rad delregionala mindre konferenser för att stämma av och eventuellt komplettera, säger Åse Enkvist.

Samarbete med bibliotek

Tanken är att alla idéer om vad som behöver göras ska samlas i en databas med åtgärdsplaner som ska ligga till grund för den kommande handlingsplanen. Det är också i det här sammanhanget som Åse

Enkvist menar att biblioteken kan vara en viktig part.

– Det skulle vara intressant att se om vi på något sätt kunde hitta varandra i det här. Något bibliotek som kanske skulle kunna vara intresserade av att fundera i sitt område. Biblioteken är en jätteviktig tillgänglighetsfaktor i en kommun och det ser jag när jag går in på biblan hemma hos mig. Jag ser det på ungdomarna som sitter vid datorerna, på den litteratur man köper in på olika språk, på den service man försöker ge och de människor som är där. Är det något ställe som är mångkulturellt i min kommun så är det biblioteket och ICA, det är nog de mest mångkulturella ställen jag kan komma på, säger Åse Enkvist vidare.

Kulturens roll

Bibliotekens verksamhet tangerar ett flertal dimensioner i det regionala folkhälsoarbetet. Det kan handla om tillgänglighet, information, livslångt lärande, såväl som

främjande av litteratur och andra kulturella uttryck. Även om inte kulturen är något specifikt uttalat arbetsområde för Kommittén för rättighetsfrågor, ser Åse Enkvist ändå ett stort värde i att lyfta den i hälsoarbetet.

– Det kan låta som en klyscha när jag säger det, men kulturen ger en möjlighet för människor att förstå sig själv och sin omvärld. Jag var på teater en gång med några kompisar. Vi satt efteråt, kåkade och pratade. Det blev så tydligt hur sant det var, att förstå sig själv och sin omvärld. För alla vi som satt där relaterade till oss själva, våra liv och det sammanhang vi levde i. Det är precis det du gör. När du går och tittar på konst, när du sjunger i en kör eller läser en bok, så är det ett sätt att förhålla dig till dig själv och din omvärld. Det gör att jag förstår det sammanhang jag lever i. Sedan är det ju bildande. Man lär sig saker och det blir roligare, säger Åse Enkvist. ■

Kulturrådet prioriterar äldre

I sitt arbete med kultur och hälsa prioriterar Kulturrådet äldre. Strax innan årsskiftet beviljade man en rad projekt i syfte att främja äldres rätt till kultur. Tanken är att dessa ska kunna utgöra goda exempel på hur man kan främja hälsan för äldre med olika former av kultur.

Kultur kan berika livet på många sätt. Kulturrådet har sedan 2005 arbetat med kultur och hälsa, efter en övertygelse om att konst och kultur kan bidra till att utveckla människor. I den nuvarande strategin arbetar man huvudsakligen med två mål, att öka deltagandet i kulturlivet och informera mer utåtriktat om kultur och hälsa.

– Vi vill visa goda exempel. På vår webb har vi också intervjuer med olika föregångare, som kan inspirera andra att hitta ingångar till kultur och hälsa. Vi försöker också arbeta på tvären och få in de här perspektiven på andra myndigheter, säger Eva Ottosson på Kulturrådet.

Kulturrådets strategi för kultur och hälsa sträcker sig fram till och med 2012 och innehåller en rad arbetsområden för bland annat barn och unga och en mer jämlik hälsa. Ett område som nu har blivit prioriterat är att verka för ett hälsosamt åldrande.

– Vi har tidigare haft ett uppdrag att sprida kunskap om kultur och hälsa mer allmänt. Nu är det mer riktat mot äldre i och med det nya uppdraget vi fick av regeringen

i höstas. Det pågår mycket verksamhet inom äldreomsorgen, som drivs av eldsjälarna. Det saknas ett systematiskt arbete och det finns sällan tid till utvärdering, säger Eva Ottosson vidare.

I den nya satsningen beviljade Kulturrådet strax innan årsskiftet 28 miljoner kronor till ett tjugotal projekt, som jobbar med att öka äldres möjligheter att delta i kulturupplevelser och därmed främja ett hälsosamt åldrande.

– Det finns forskning som pekar på goda effekter för hälsan. Det finns många fantastiska projekt som jobbar med olika konstformer. Vi kommer göra en utvärdering och förhoppningen är att dessa projekt ska ge oss mer kunskap och en bra grund för det framtida arbetet, säger Eva Ottosson. ■

Text: Fredrik Swedemyr

Kultur på recept

Under ett års tid deltog 24 långtidssjukskrivna i pilotprojektet Kultur på recept i Helsingborg. Utvärderingen visar att arbetsmodellen i Helsingborg fungerar och att kultur på recept är ett verktyg som kan hjälpa individen att komma tillbaka till arbetsliv och en vardag. Nu utökas projektet från en vårdcentral och 24 deltagare till tio vårdcentraler och 200 deltagare.

Text: Helén Andersson

Christina Gedeborg-Nilsson, utvecklare Kultur och hälsa på Region Skåne, skyndar in genom dörren och ursäktar sin sena ankomst. Hon kommer direkt från ett möte i Helsingborg där det beslutats om projektet Kultur på recepts fortsättning.

– Det blir en fortsättning på tre år till, konstaterar hon nöjd samtidigt som hon håller upp dörren till ett mötesrum och frågar om jag fått kaffe.

– Det är en vinna – vinna - situation, fortsätter hon. Kulturen i Helsingborg är nöjda med att de når nya grupper som tar del av stadens kulturliv och deltagarna har hittills utan undantag sett Kultur på recept som meningsfulla aktiviteter. Och vi, fortsätter hon, får med det utvidgade projektet ett verktyg att kunna titta statistiskt på dess effekter.

Statligt initiativ

Vi sitter i Region Skånes nya gemensamma hus i den moderna stadsdelen Västra Hamnen i Malmö. Kaffet är upphållt och Christinas kollega Bibbi Miegel Sandborg, också hon utvecklare Kultur och Hälsa, gör oss sällskap vid bordet.

– Det var Socialdepartement och Kulturdepartement som våren 2009 frågade Region Skåne om att driva ett pilotprojekt med Kultur på recept, berättar Bibbi som tror att de nog gjorde det på grund av att Region Skåne fått stor uppmärksamhet för sitt utvecklingsarbete inom kultur i vården.

– Och på grund av att initiativet till pro-

jektet Kultur på recept kom från statligt håll har området kultur och hälsa hamnat ännu högre upp på den politiska agendan i regionen och finns bland annat med i vår kulturplan, fyller Christina i.

Skånemodellen

Att Skåne rönt så stor uppmärksamhet kring sitt arbete med kultur i vården har sin historia som börjar med att Christina Gedeborg-Nilsson projektanställdes för att jobba med projektet Kultur i vården. Som projektledare inventerade hon, läste forskningsrap-

porter, intervjuade berörda och kunde så småningom dra slutsatsen att kultur måste vara en mer naturlig del av vardagen och fick i uppdrag att ge förslag på hur det skulle utvecklas.

– Vi utvecklade den så kallade Skånemodellen, berättar Christina leende och förklarar att namnet är något de själv hittat på.

– Modellen innebär att kultur ska vara en naturlig del av vårdvardagen, en självklarhet och väl förankrat hos personalen. Inte bara som grädde på moset.

Politikerna gillade tanken och bestämde

FOTO: Urban Höglund

att kommunernas äldreomsorg, psykiatri och barn- och ungdomssjukvården skulle vara prioriterade målgrupper. Det var också viktigt att personalen skulle vara delaktig och att det alltid skulle vara sjukvården eller äldreomsorgen som äger projekten.

– Vi tror att man känner ett större ansvar för projekten och kanske lär sig att det går att anlita folk från kultursidan, ler Bibbi. Men det handlar också om att jobba från olika håll och bygga nätverk och fortbilda. Vår roll som utvecklare inom området kultur och hälsa kan kortfattat sammanfattas med att vi informerar, inspirerar och initierar, fortsätter hon. Och allt detta ligger som sagt till grund för projektet Kultur på recept.

Kultur på recept

Själva receptet är en vanlig gul receptblankett där ordinationen är att patienten två till tre gånger i veckan under tio veckor ska delta i en grupp som tillsammans provar olika kulturaktiviteter. Målgruppen för projektet är långtidssjukskrivna patienter inom diagnosgrupperna depression, stress, ångest, långvarig smärta i nacke, axel, rygg, samt generaliserad smärta.

– Vi valde att samarbeta med vårdcentralen Capio Citykliniken som ligger i ett socialt utsatt område i södra Helsingborg. Vårdcentralen arbetade redan med olika yrkeskompetenser i team runt varje patient. Helsingborg har också ett väl inarbetat system med kulturpedagoger och ett kommunalt Kulturkort, berättar Christina.

Deltagarna har inte själv fått välja kulturaktivitet och kravet har varit att deltagarna ska delta i alla aktiviteter. Bland aktiviteterna fanns bland annat sång, musik, gruppvisning av konst, dans- och teaterföreställningar, biblioteksbesök och Fredriksdals museer och trädgårdar. Alla aktiviteter genomfördes under ledning av kulturpedagoger och varje deltagare fick ett personligt Kulturkort för att också kunna återvända till kulturinstitutionen på egen hand efter receptets utgång.

– Skillnaden mot att på egen hand gå en studiecirkel är att kulturreceptet är mer

styrt med en tydlig struktur där kulturpedagogen har en viktig funktion, menar Christina. Sammanhang och gemenskap är viktigt och aktiviteten har alltid avslutats med kaffe och samtal med kulturpedagogen. Detta har också har stärkt sammanhållningen i gruppen och många har fortsatt att träffas utanför projektets ram.

– Utvärderingen bekräftar också detta, säger Bibbi. I utvärderingen står också att deltagarna upplever att kulturupplevelsen ger den sociala samvaron en dimension till och att det blir en utmaning som kan sätta igång en egen process. Detta tillsammans med förmågan att kunna skifta fokus från sjukdom till det friska stärker resurserna och bidrar till välbefinnande.

– Det blir nästen en överraskning för dem själv, fyller Christina i. Att de har något friskt som kan plockas fram.

Inga biverkningar

När projektet nu utökas fortsätter man med samma modell med kulturpedagoger och kulturaktiviteter i grupp. Kultur på recept ska fortsätta vara komplement till annan behandling med förtydligandet att det är icke-medicinska åkommor som ska behandlas med icke-medicinska metoder.

– Det är viktigt att sjukvården har förtroende för det som sker på kultursidan så det är viktigt att stärka samarbetet och ha koll på innehåll och kvalitet, säger Christina och tillägger att det är här Skånemodellen blir tydlig med sin förankring och kunskap hos sjukvårdspersonalen.

Fakta

Pilotprojektet Kultur på recept drevs av Region Skåne i samarbete med Helsingborgs kommun, Capio Citykliniken i Helsingborg, Kommunförbundet Skåne och FINSAM. Pilotprojektet är avslutat och projektrapport och utvärdering har lämnats över till beställaren, regeringen, för vidare utredning och ställningstagande. Rapporten finns att läsa på www.skane.se/kulturparecept

Projektet Kultur på recept drivs nu vidare i ytterligare tre år av Region Skåne i samarbete med Helsingborgs stad och FINSAM Helsingborg.

Tålmod. Bibbi Miegel Sandborg och Christina Geborg-Nilsson tror att Kultur på recept kommer att bli accepterat i framtiden som ett komplement till traditionella behandlingsformer. – Det tog tio år innan fysisk aktivitet på recept blev accepterat, säger Christina. FOTO: Helén Andersson

– På Capio Citykliniken arrangerades till exempel en studiedag där personalen fick ta del av kulturaktiviteter och träffa kulturpedagogerna. Det blev så lyckat så där har det bildats en kör efter det, skrattar hon.

– Det är viktigt att få med personalen och få dem att förstå, poängterar Bibbi. Och i vilket fall, biverkningar lär det ju inte bli så många. ■

Centrum för kultur och hälsa

För ungefär två år sedan bildades Centrum för kultur och hälsa vid Göteborgs universitet. Centret fungerar som ett nav i ett nätverk av aktiviteter och forskningsprojekt som ska fördjupa kunskaperna om sambanden mellan kultur och hälsa.

Text och bild: Helén Andersson

Fem våningar upp på Världskulturmuseet i Göteborg, i ett modernt inrett rum med utsikt mot Mölndalsvägen, träffar jag centrets nyutträdde föreståndare Ola Sigurdson, professor i tros- och livsåskådningsvetenskap.

– Centret ska koppla ihop och utveckla de tvärvetenskapliga samtalen och forskningen inom området kultur och hälsa. Men också initiera ny forskning och bidra till att sprida kunskap inom området, både till forskare och till en intresserad allmänhet, förklarar han och avslöjar att rektorn på Göteborgs universitet tycker att forskning om kultur och hälsa är nyskapande forskning och att man ibland säger att framtiden tillhör mer tvärvetenskaplig forskning än alltför snävt ämnesinriktad.

– Då är det viktigt att hålla sig framme, ler Ola. Men det är inte bara en framtids-satsning utan också ett erkännande av forskning som faktiskt pågår redan nu. Men som kan synliggöras ännu mer.

Forskning

Kultur och hälsa betyder förstås olika saker för olika forskare och på Centrum för kultur och hälsa finns minst fyra olika forskningsinriktningar samlade. Dels ett område som internationellt kallas för Medical humanities och som innebär en humanistisk reflektion över sjukvårdens syn på patienten. Ett annat område, som dessutom är ganska nytt, handlar om hjärnan där forskningen på

senare tid har gjort stora landvinningar och som har omvärderat hjärnans roll.

– Brain, health and culture inbegriper inte alltid bara hjärnan, utan tittar på rehabiliterande effekter av kulturyttringar utifrån ett medicinskt perspektiv. Till exempel effekterna av att lyssna på musik där man scannar hjärnan i realtid för att se vilka effekter musiken har. Eller ur en mer humanistisk vinkel undersöka hur människor använder musik som självterapi för att öka sitt välbefinnande.

Det tredje forskningsområdet kallas Design och hälsa och handlar om hur till exempel ett sjukhus ska vara utformat för att det ska vara så rehabiliterande som möjligt, om det spelar någon roll om patienten har utsikt mot en parkeringsplats eller en trädgård.

Det fjärde forskningsområdet handlar om global hälsa.

– Våra kulturer vi lever i spelar roll. Dels med vad vi menar hälsa är för något, men också våra chanser att leva ett hälsosamt liv. Och det är naturligtvis inte oväsentligt, menar Ola Sigurdson.

Mötesplats

Centrum för kultur och hälsa är fortfarande i en uppbyggnadsfas, men Ola uppger att det finns en väldigt positiv respons både inom och utanför universitetet och vet att det finns ett stort behov av en samlad resurs.

Nationellt centra. Ola Sigurdson hoppas att Centrum för Kultur och hälsa vid Göteborgs universitet i framtiden ska utvecklas till ett nationellt centra.

– Vi är inte särskilt ovanliga internationellt, det finns liknande centra runt om i världen som vi har kontakt med.

– Jag håller på att göra en inventering i syfte att presentera vilka konkreta projekt som redan finns inom området. Vår uppgift är inte att klassificera, utan snarare peka på olika möjligheter och sammanföra de som redan är i gång.

Ett verktyg för att lyckas med detta är den alldeles nya webbplatsen där det bland annat finns en nyhetsuppdatering och en omvärldsbevakning inom området, både nationellt och internationellt. Här finns också litteraturtips och förstås aktuell forskning.

Men centret verkar också genom att arrangera seminarier där de sammanför forskare de tycker borde ha med varandra att göra, och det finns planer på Kultur och hälsa- frukostar för forskare.

– Vi bjuder in folk på kaffe och macka så de kan träffas helt enkelt, ler Ola och berättar att centret också planerar att delta vid flera publika evenemang för att etablera såväl centret som begreppet Kultur och hälsa.

– Vi kommer att medverka på till exempel Mediadagarna med en slags speedföreläsning där fem forskare från olika fakulteter på 45 minuter ska presenterar sin syn på kultur och hälsa. Vi kommer också att arrangera seminarium under Göteborgs Filmfestival och finnas med under universitets Vetenskapsfestival och på Göteborgs Bok- och biblioteksmässa.

Hälsa är inte bara frånvaro av sjukdom, utan närvaro av välbefinnande i alla dess dimensioner.”

Ola Sigurdson

Växande intresse

Kunskapen om kulturens betydelse för hälsan har ökat, det vetenskapliga stödet likaså. Det finns numera ett antal undersökningar som visar att människor som deltar i kulturlivet eller är kulturskapande, har bättre hälsa. Detta tror Ola Sigurdson är en av anledningarna till det växande intresset för sambandet kultur och hälsa.

– Det finns flera dimensioner av hälsa, menar han. Hälsa är inte bara frånvaro av

sjukdom, utan närvaro av välbefinnande i alla dess dimensioner. Och inom den medicinska forskningen har man börjat inse att kultur i olika former spelar stor roll vid rehabilitering. Det är ju ändå till syvende och sist patienten som ska stå i centrum och inom läkarutbildningarna finns det numera en insikt av att läkarna är i behov av humanistiska kunskaper.

Ola Sigurdson hoppas att centret ska fungera som en resurs för såväl forskning, undervisning och det rent praktiska arbetet med kultur och hälsa i Sverige. Det finns också planer på att så småningom arrangera föreläsningar, kanske i samverkan med olika kulturinstitutioner, det finns förhoppningar om en framtida utbildning och det finns tankar på en bok.

– Centret har också lite pengar för att stödja initiering av forskningsprojekt, avslöjar Ola som hoppas kunna få igång mer forskning och ordentliga forskningsprojekt inom området. För det finns ett jättestort intresse. ■

Framsidan.net

Hälsosamt samarbete

Sjukhusbiblioteket NU-biblioteket satsar på både patienter och personal och tillsammans med NU-sjukvårdens hälsocoach arrangerar de återkommande program.

LÄS MER PÅ FRAMSIDAN.NET

FOTO: Johan Ödmann

3 frågor

Lena Adelsohn Liljeroth

Kultur- och idrottsminister

Hur ser du på kulturens roll i hälsoarbetet?

– Kulturen har en viktig roll i hälsoarbetet. Människor mår bra av att dansa, läsa, måla, sjunga i kör, uppleva konserter och föreställningar. Detta har även stöd av den moderna hjärnforskningen.

Kultur på recept och kultur för seniorer är två exempel där jag har varit pådrivande och kunnat glädjas av de berättelser jag fått höra från positiva deltagare. Jag är övertygad om att kultur, både i form av deltagande och åskådande, har en viktig roll för god hälsa.

I ett samhällsperspektiv – varför är kultur viktigt för hälsan?

– Kulturen stimulerar fantasin och kreativiteten. Det behöver vi för att må bra, både till kropp och själ. Vi vet nu också att konstupplevelser och dans exempelvis kan motverka demens, att stressen minskar i kroppen hos de som sjunger i kör, att musik kan bidra till rehabiliteringen av strokepatienter och att unga med ätstörningar kan tillfriskna med hjälp av dans. Forskningen på det här området är oerhört intressant.

Men från ett politiskt perspektiv är det också en utmaning att minska skillnaderna mellan välutbildade och dem med lägre utbildning. De undersökningar om kulturvanor som görs visar att här finns en tydlig skillnad.

Här ser jag regeringens satsning Skapande skola som särskilt angelägen eftersom den gör det möjligt för barn och unga att tidigt möta professionella konstnärer direkt i skolarbetet. Skolan når alla – inte bara dem som har starka kulturvanor hemifrån. Satsningen innebär i korthet att 150 miljoner kronor varje år fördelas till hela landets grundskolor för att öka samverkan mellan kulturlivet och skolan.

Hur ska kultur bli något självklart inom vård- och omsorg?

Jag är övertygad om att forskning och praktiska exempel på sikt kommer att göra att kulturen blir en självklarhet inom vården. Vi mår helt enkelt bra av kultur, men det krävs också stöd i utvärderingar för att veta varför, hur och när kulturen ska ta plats för bästa resultat.

Regeringen tog ett viktigt steg i höstas när Kulturdepartementet och Socialdepartementet gemensamt gick fram med en kultursatsning som riktar sig till våra äldre. I december fördelade Statens kulturråd 30 miljoner kronor till ett 20-tal mottagare, såväl landsting som kommuner, som kommer att genomföra breda insatser över hela landet.

Vi hoppas att vi med denna satsning kan få en bättre kännedom om hur vi i Sverige kan få hälso- och sjukvården och kulturen att mötas – för att verkligen göra skillnad i äldre människors liv. Att det blir självklart att dansen, musiken, filmen, litteraturen och inte minst det egna skapandet, berikar äldre och ger positiva effekter exempelvis vad gäller rehabilitering av strokepatienter och dementa.

Sedan får vi inte heller glömma att kultur i många fall redan har en naturlig del inom vården och omsorgen. Jag tänker exempelvis på biblioteken som ofta har en central roll genom att vara rum för olika slags samtal, upplevelser, lek och lärande.

Läsning ger kraft

När det inte finns några botmedel kan en högläsning hålla det friska levande. Det kan vara ett opretentiöst sätt att fördröja ett sjukdomsförlopp. Centrum för lättläst driver projektet Läs kraft, som handlar om att engagera personer att läsa högt för demenssjuka och på så sätt öka livskvaliteten.

Text: Fredrik Swedemyr

– Bara högläsningen i sig inbjuder till samvaro och en känsla av att det är något trevligt som händer. Texten kan också öppna dörrar till minnen och kan vara en ingång till samtal. Det är ungefär som när man hör en låt på bussen eller vart man nu är och plötsligt blir förflyttad 20 år i tiden till den där första förälskelsen. Hela upplevelsen kring en högläsning skapar sammantaget en stimulans, säger projektledare Catharina Kåberg.

Projektet Läs kraft drog igång hösten 2009 med fyra pilotkommuner, Borås, Västervik, Vallentuna och Enköping. Den bärande tanken med projektet är att skapa ett nätverk av frivilliga högläsare runtom i landet, som kan läsa för personer med demens. En del av bakgrunden till projektet är en enkätundersökning som Demensförbundet har genomfört. Undersökningen visar bland annat att det finns ett behov av mer stimulerande aktiviteter inom demensvården. Genom högläsningen vill man bidra till ökad livskvalitet och öka stimulansen i vården.

– Många demenssjuka kan bli oroliga och en trevlig stund tillsammans skapar en ro. Vi kan se att efter en högläsning sover patienterna bättre på nätterna. De behöver mindre sömntabletter och det ger en större glädje, berättar Catharina Kåberg vidare.

Väcker minnen

Hon framhäver också att det är viktigt med vad man läser. Som ett led i sjukdomsförloppet för personer med demens försämras läsförmågan. Det kan till slut bli svårt att ta till sig mer avancerade texter. Därför jobbar man med lättlästa böcker.

– Är det ett krångligt språk slutar de till slut lyssna. Det ska vara böcker på rak och enkel svenska. Vi ser att de hänger med på ett helt annat vis, säger Catharina Kåberg.

I dagsläget finns det ingen forskning som direkt kan backa upp resultaten. Men all erfarenhet pekar på de goda effekterna. Catharina Kåberg möter också anhöriga som talar om högläsningen som ett nytt sätt att kommunicera.

– Personer med demens har en tendens att upprepa saker. Detta kan vara ett sätt att bryta detta. Minnet väcks till liv och man kan börja prata om andra saker istället, säger hon.

Frivilliga

Projektet är ett samarbetsprojekt mellan Centrum för lättläst, Demensförbundet, Studieförbundet Vuxenskolan och olika bibliotek runtom i landet. Arbetet har bland annat gått ut på att bilda så kallade länsarbetsgrupper, där också samtliga länsbibliotek är med. Utifrån dessa grupper har man sedan arrangerat en rad inspirationsdagar runtom i landet för att få ingång ett lokalt engagemang med högläsare. Ett arbete som löper vidare i ett antal län nu under våren.

– Det finns ett intresse och ett engagemang. Det märks på våra inspirationsdagar. Vi försöker knyta till oss nyckelpersoner ute i kommunerna. Det kan vara bibliotekspersonal, någon från Studieförbundet Vuxenskolan, frivilligsamordnare eller någon inom demensvården, som sedan kan bilda arbetsgrupper och engagera frivilliga högläsare.

Engagerar. Catharina Kåberg är projektledare för Läs kraft, ett projekt kring högläsning för demens. Hon ser hur en lässtund kan väcka minnen och skapa ett nytt sätt att kommunicera. FOTO: Adam Kåberg

Tanken är att det ska kunna drivas inom en befintlig verksamhet, med frivilliga som ställer upp, säger Catharina Kåberg vidare.

Ger glädje

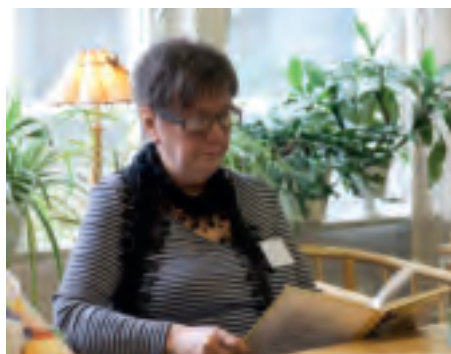
Inom projektet har man också tagit fram ett studiecirkelmateriale som de lokala arbetsgrupperna kan använda för att utbilda högläsare. Där de kan lära sig mer om lättläst och demens. Även om det finns ett stort intresse har arbetet ute i kommunerna kommit olika långt. Men de som engagerar sig möter inte sällan en stor uppskattning för sin insats. Läs kraft avslutas under året. En förhoppning är sedan att högläsningen ska leva kvar.

– Jag tycker det finns alldeles för många projekt som brinner upp som tomtebluss och försvinner. Jag hoppas detta kan bli en del av den ordinarie verksamheten. För biblioteken är det här en chans att bredda sitt uppdrag att nå människor med särskilda behov. Det här ger så mycket. En kvinna som var i 90-års åldern sa efter en lässtund: ”Jag känner mig så glad. Jag vet inte varför, men jag känner mig glad.”, säger Catharina Kåberg. ■

En lässtund...

En fönsterbräda full med krukväxter bildar en grönskande linje mellan berättelsen i rummet och vardagen utanför fönstret, där en man i blå arbetskläder rullar in en matvagn genom ytterdörren. Runt ett ovalformat bord med en gul blomma i mitten är fem damer och en herre inne i en annan värld. Blickar söker detaljer bland de inre bilderna. Det är högläsning på dagverksamheten på Skogslid i Fristad, norr om Borås.

Gun-Britt Augustsson läser Johanssons dotter av Ulla Ekh. En historia om bonden Johansson som vill gifta bort sin 27-åriga dotter Märta. En dag kommer potatishandlaren Sture förbi och Johansson ser en chans att så ett kärleksfrö.

Läser högt. Gun-Britt Augustsson har engagerat sig som frivillig högläsare på ett servicecenter i Fristad. Hon läser för personer med olika grader av demens. Böcker om kärlek är särskilt populärt. FOTO: Urban Höglund.

– Och det blev konjak till kaffet, läser Gun-Britt.

– Det är gott, fyller Margit i.

Gun-Britt läser vidare. Det intensiva lyssnandet ger nästan berättelsen en fysisk form eller åtminstone en illusion om att vara där i köket hemma hos bonden Johansson, ungefär som att vara på det holografiska däckets ombord på rymdskeppet Enterprise. Berättelsen landar strax efter Märta och Sture har fastnat i en ihopfällbar säng, som slagit igen som en rättfälla över det nakna paret.

– Den var jättebra. Det bästa är kärleken. Den måste man ha, säger Margit.

Gun-Britt rullar fram en vagn med kaffe och nybakat fikabröd. En halvtimme

går snabbt i gränslandet mellan litteratur och verklighet. Kaffet ryker ur små vita koppar på fat.

– Det är trevligt att få uppleva något tillsammans med andra. Jag tycker om böcker som anknyter till verkligheten och biografier, säger Elna Hessel.

Gemenskap. Högläsningen är inte bara ett sätt att stimulera och avslutas med en fika. Margit Oscarsson, Birgit Backman och Gun-Britt Augustsson. FOTO: Urban Höglund.

Ett avbrott i vardagen

Högläsningen är en del av projektet Läs-kraft. Gun-Britt Augustsson har sedan några år tillbaka varit engagerad i Borås demensförening. Det var i samband med en konferens i Sollentuna som hon blev bekant med Läs-kraft och anmälde sitt intresse som frivillig högläsare.

– Jag har alltid varit storläsare och tyckte det var något för mig. Det blir något speciellt

...med kärlek

...lera minnet och uppleva en god historia. En viktig del är också själva samvaron. Varje session är en halvtimme lång, gärna med lite kärlek i. Det är härligt att se hur tanterna skiner upp, säger hon.

ling, gärna med lite kärlek i. Det är härligt att se hur tanterna skiner upp, säger hon.

Väcker minnen

Det brukar bli runt fem högläsningssessioner på våren och ungefär lika många på hösten. Varje högläsare har sitt servicecenter eller ställe som hon eller han besöker. Ett bra samarbete mellan alla inblandade är en viktig förutsättning för att få högläsningen att fungera. Vuxenskolan bidrar med att ge en introduktion till högläsarna, personalen på de olika boendena skapar förutsättningar för själva stunden och böckerna kommer från biblioteket. Till nästa gång har Gun-Britt valt Amerikabreven av Molly Johansson. En historia som bär med sig minnen och känslor från en tid som gått.

– Precis en sådan klocka har jag haft, säger Elna Hessel och fingrar på omslaget. Är det någon som har samlat in autentiska brev? Vi hade några släktingar som emigrerade. Det var en utställning i Stockholm 1930 och då var de här. Men jag tyckte de var lite snorkiga. ■

när man bemöter människor på det här sättet. Det känns jättekul när de minns något. Det är en liten stund som blir ett positivt avbrott i vardagen. Det ger så mycket, säger Gun-Britt Augustsson.

Borås var en av pilotkommunerna när projektet Läskraft sjösattes. I dagsläget är det en relativt etablerad verksamhet med ett dussintal nya högläsare, som har intresserat

sig för att ge andra en guldkant på en kanske annars något suddig tillvaro.

Biblioteket i Fristad ligger på andra sidan takåsarna. Gun-Britt lånar som regel böckerna på biblioteket.

– Ibland vill de att jag ska läsa dikter, men jag är ingen diktmänniska och tycker det är svårt. Jag försöker hitta lättlästa böcker som inte är för djupa. Böcker med en enkel hand-

En bok för varje fas i livet

I Sverige pågår forskning kring biblioterapi som metod för hur läsning kan fungera som rehabilitering. I England har man en längre erfarenhet av biblioterapi och på School of Life i London hjälper man människor med alltifrån havererade äktenskap till hur vi kan gå mot en bättre värld.

Text: Fredrik Swedemyr

I vad som mest liknar en affär i raden av skönhetssalonger, restauranger och andra små butiker längs Marchmont street i London, ligger School of Life. Innanför skyltfönstret mot gatan tar man sig an frågor i stort och smått, från trasiga relationer till hur man kan ta steget mot en bättre värld. En ambition som lätt ger en dogmatisk underton. Men om man får tro den enkla verksamhetsbeskrivningen handlar det inte om någon tro, utan snarare om att tackla livets olika frågor utifrån ett mer filosofiskt, litterärt och konstnärligt perspektiv. Biblioterapi är, enligt School of Life, en av vägarna till en bättre tillvaro.

– Det är konsten att ordinera skönlitteratur för att bota livets olika krämpor. Folk kommer till oss med vardagsproblem, som kan vara skilsmässa eller flytta hemifrån för första gången, gifta sig eller skaffa barn. För varje fas i livet, vare sig den är positiv eller negativ, förslår vi ett antal böcker som kan hjälpa dem genom just den livsfasen, säger Ella Berthoud, en av tre biblioterapeuter på School of Life.

Olika läsvanor

En session i biblioterapi på kan gå till på lite olika sätt, fysiskt i lokalen på Marchmont Street, per telefon eller digitalt via Skype. Det kan vara enskilt eller i grupp. Varje deltagare fyller i en blankett, där man inte bara tar fasta på själva problematiken, utan även

på vilket sätt litteraturen har varit och är närvarande i varje persons uppväxt.

– Vi tar väldigt stor hänsyn till vilken typ av läsare du är. Vi läser alla olika typer av böcker. Vissa kanske älskar djupa skönlitterära verk och kan inte tänka sig att läsa chichit. Andra vill ha mer lättillgängliga böcker. En del av biblioterapin går ut på att ta reda på varje persons smak och vad hon eller han läst tidigare. Vi talar också om att dela sin läsoplevelse. Vissa tycker läsningen kan ge en känsla av ensamhet och behöver dela med sig. Det kan handla om att läsa högt för sin partner eller med en grupp vänner, berättar Ella Berthoud och talar vidare om att hitta en form som passar varje enskild person.

– Vissa är för upptagna för att sitta ner och läsa. De kan istället lyssna på en ljudbok. Det handlar om att hitta vägar in till läsningen. En del kanske läste mycket som barn, men är i en livssituation där de inte kan låta sig slukas av böcker på samma sätt. Vi försöker hitta vägar att återskapa glädjen av att läsa, säger hon vidare.

När väl bilden av vad det är för typ av läsare Ella Berthoud eller någon av de andra biblioterapeuterna står inför, gör de som regel ett urval av åtta böcker.

– Vanligtvis är några av böckerna relaterade till vad det är för problem det handlar om. Ska någon skilja sig, försöker vi hitta en bok där någon går genom samma situation i livet. Men vi förslår även böcker som kan

Köpa en lösning. School of Life ligger i en liten butikslök som man olika vägar att ta sig genom våra livsfaser. Det kan vara att söka ett nytt jobb. Med hjälp av alltifrån konst till litteratur är en av vägarna för att möta vardagens utmaningar. Foto: Fredrik Swedemyr

leda dig bort från ett visst problem. Går du genom en sorg föreslår vi böcker som kan vara en flykt och balsam för själen, så du slipper tänka på din sorg för ett tag, säger Ella Berthoud vidare.

Bok på recept

Själva lästipsen kommer i form av ett recept och har, enligt Ella Berthoud, ett symboliskt värde i sig.

– Det är lite som att gå till doktorn, som ordinerar 30 minuters fysisk aktivitet för

al på Marchmont Street i centrala London. Här erbjuder handla om att komma genom en kris till att ta steget att r, försöker man stimulera och utveckla sinnet. Biblioterapi DTO: School of Life

hälsan. Det faktum att någon har sagt till dig att göra så, gör det mer sannolikt att det kommer hända. I läsreceptet kan vi skriva att du bör läsa 30 minuter vid lunch eller en halvtimme direkt efter middagen. Receptet är inte bara en lista på böcker. Till varje bok skriver vi också en förklaring till varför vi har valt just den boken. Det kan stå: Läs Tess av d'Urberville av Thomas Hardy för att du har problem med svek eller något i den stilen. Receptet är på sätt och vis det viktigaste. Men folk uppskattar också att fylla i formu-

läret, eftersom det blottar frågor kring vad som pågår i deras liv, deras läsning och hur de ser på sitt liv om tio år.

Massage för sinnet

Den biblioterapi som School of Life erbjuder har samtidigt sina begränsningar. Man behandlar inte människor med allvarliga psykologiska sjukdomar, som kräver medicinsk eller psykiatrisk vård.

– Däremot kan vi vara ett komplement i kombination med annan vård, säger Ella Berthoud.

I dagsläget har man inget formaliserat samarbete med sjukvården. Ella Berthoud ser det som något de skulle kunna utveckla och på ett mer aktivt sätt föra in litteraturen i sjukvården. Men School of Life handlar idag till stor del om att hjälpa folk med mer vardagliga problem och självförverkligande. Det är mer inom ramen för denna filosofi som biblioterapi passar in. Ella Berthoud ser det mer som en form av massage för sinnet.

– Du kan gå till en massör en gång i veckan för att stressa ner. Ibland kan du ha något fysiskt problem, som massagen kan lindra. Jag tänker att biblioterapi är lite samma sak. Det är något som du vet att du kommer tycka om, men det är inte direkt nödvändigt.

Biblioterapi och bibliotek

I viss mening kan man se likheter med en vanlig läsecirkel på ett bibliotek och en session i biblioterapi. Det handlar om att läsa ett urval av böcker och reflektera över det man har läst. Men Ella Berthoud understryker att biblioterapi går mer på djupet.

– Det är betydligt mer personligt genom att vi analyserar varje persons läsvanor och livssituation. Vi skraddarsyr våra läsrecept. En person kanske har bott i Indien i tio år och då kan vi ta fram en bok som utspelar sig i Indien under samma period som hon har bott där. Läsecirkel är fantas-

tiska, men ger inte varje deltagare samma uppmärksamhet, säger Ella Berthoud och ser också att det finns en skillnad mellan en bibliotekaries läsfrämjande roll och en biblioterapeut.

Ella Berthoud är en av tre biblioterapeuter på School of Life i London. FOTO: School of Life

– En bra bibliotekarie kan vara något av en biblioterapeut. Men de har vanligtvis inte fyrtio minuter över att sitta med en person och tala om deras läsvanor. De har heller inget formulär i botten och kan inte ställa samma frågor om deras liv. En bibliotekarie måste vara taktisk. Men vi kan ställa direkta

frågor om ålder, om du är gift, har barn eller andra personliga frågor och få direkta svar. Folk öppnar upp sig och ibland kan det kan exempelvis komma fram att någon har haft en affär med sin chef under tio års tid, säger hon.

Ella Berthoud talar om att biblioteket som offentlig institution inte riktigt har samma förutsättning att möta människor på ett mer utlämnande sätt. Det kan, enligt Ella Berthoud, handla om en så enkel sak som att det finns begränsade möjligheter att hitta ett avskilt rum i ett konstant flöde av besökare, en privat sfär där någon kan prata fritt om sin livssituation. Samtidigt finns det bibliotek i Storbritannien som erbjuder biblioterapi i någon form.

– Vi vill ju gärna tro att vi är unika, men troligtvis är vi inte det, säger hon med ett skratt. Men de broschyrer om biblioterapi jag har sett på bibliotek handlar mer om

självhjälpsböcker. På School of Life jobbar vi inte med den typen av böcker, utan tror att man kan få mer ut av att läsa skönlitteratur.

Även om det finns skillnader mellan offentlighetens bibliotek och den privata verksamheten på School of Life, så när Ella Berthoud en önskan om att hitta olika former av samarbeten. Inte minst för att främja betydelsen av att läsa.

– Det är något vi borde göra. Londons bibliotek är fantastiskt och vi har tänkt på att göra något ihop med dem. När du läser skönlitteratur tar du in någon annans psyke och genom att mentalt ta över någon annans medvetande, blir du själv grundligt förändrad. Vi tror att genom att läsa skönlitteratur, kan du förbättra ditt liv på ett sätt som är svårt att hitta i andra konstformer eller mediciner, säger Ella Berthoud. ■

Framsidan.net

Forskning om läsning och personlighetsutveckling

Det är inget som säger att man blir en bättre människa av att läsa en bok. Men skönlitteraturen kan vara ett redskap för att skapa förståelse och i vissa lägen vara en reflektion av egna upplevelser. På Bibliotekshögskolan i Borås driver man nu ett flerårigt forskningsprojekt kring hur unga vuxna reflekterar kring fiktionslitteratur och hur de relaterar sin läsning till sina egen personlighetsutveckling.

Biblioterapi i Sverige

Just nu pågår också ett forskningsprojekt på Göteborgs Universitet där kvinnors erfarenheter av skönlitterär läsning under tiden som sjukskriven undersöks. Genom att kombinera kunskaper om rehabilitering med litteraturvetenskap vill forskarna undersöka om läsning kan fungera som rehabilitering.

LÄS MER PÅ FRAMSIDAN.NET

Kulturen och pengarna

I stort sett alla är överens om att kultur, utöver sitt egenvärde, kan bidra till samhället med såväl sociala som ekonomiska värden. Problemet är att kulturens värden är komplicerade att mäta och att olika metoder ger olika svar.

Text: Helén Andersson

– Värde och pengar är inte samma sak, säger John Armbrecht, doktorand vid Företags-ekonomiska institutionen, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet. Det finns de som pratar om kultur och företagsekonomiska effekter, alltså vad det kostar och vad ger det tillbaka. Jag tycker man ska jämföra kostnaden med det värde som skapas.

Kronor och ören

Inom hälso- och sjukvård är hälsoekonomi ett etablerat begrepp där man med hjälp av ekonomiska teorier och specifika metoder analyserar beteenden och företeelser som har betydelse

för människors hälsa. Inom läkemedelsindustrin är det vanligt att hälsoekonomer räknar och jämför ett läkemedels kostnader med dess hälsoeffekter och vilken nytta det kan tänkas tillföra patient och samhälle. Det finns ett liknande behov inom kultursektorn att ur ett ekonomiskt perspektiv kunna uttala sig om produktivitet och effektivitet.

– Det går att mäta en kulturupplevelse i kronor och ören, men då handlar det inte om faktiska pengar säger John och förklarar att genom att använda en metod som heter betalningsvilja kan vi förstå värdet av kultur.

– Om du är beredd att betala 300 kronor för en biljett men bara behöver betala 100 kronor, då har du gjort en upplevelsevinst på motsvarande 200 kronor, förklarar han. Det vi får är mer värt än det vi offrat. Och på liknande sätt kan vi sätta ett värde, eller pengaeenheter, på antal utlånade böcker på ett bibliotek och få ett mått att göra jämförelser med. Han betonar att den viktigaste aspekten för det kulturella fältet är att inte argumentera med antal utlånade böcker eller företagsekonomiska effekter.

– Jag tror man gör sig en björntjänst om man reducerar kulturens värde till kulturkonsumtion eftersom vi nu faktiskt kan mäta och förstå de värden som kultur skapar utöver det som syns på kontot.

Metoder. John Ambrecht definierar ordet kultur-ekonomi som en tillämpning av ekonomiska metoder och modeller i kultursammanhang. FOTO: Johan Wingborg

Upplevelse- och brukarvärde

Inom kultursfären här i Sverige är vi vana vid att tänka på värdebegrepp som mycket större än finansiella värden, men att detta värde är svårt att mäta och förhålla sig till. Internationellt används redan olika metoder för att mäta upplevelsevärde inom kultursektorn. I till exempel Storbritannien har Kulturdepartementet i ett forskningsprogram bland annat kommit fram till att det bör skapas tydliga riktlinjer för ekonomiska värderingsmetoder, inte ekonomiska effekter.

Upplevelsevärde kallas ibland också för brukarvärde eftersom det är nära kopplat till att bruka en resurs.

– Vi ska inte göra misstaget och tro att upplevelsevärde återspeglas av priset vi betalar, säger John Ambrecht. Det är rimligt att påstå att de flesta upplevelsevärde, eller brukarvärde, ofta är högre än priset och det som hamnar på någons konto.

Det finns olika metoder för att mäta det här upplevelse- eller brukarvärdet genom till exempel resebeteende, berättar John. Tiden

och pengarna som besökare investerar är uppoffringar som måste vägas mot upplevelsevärde.

– Ett annat mätalternativ är att genomföra intervjuer och helt enkelt fråga vad man tycker olika saker är värda och hur mycket man är beredd att betala för att få tillgång till produkten.

Det finns förstås många anledningar till att tycka att kultur är värdefullt, både på individnivå och i ett samhällsperspektiv. John Ambrecht har i sin studie tittat på kulturens betydelse i samhället och varför människor tycker att kulturinstitutioner är viktiga. Ett par områden utmärkte sig som till exempel att deltagarna i studien hade en stor medve-

”Det är ju många som faktiskt aldrig tar del av en teaterföreställning eller en konstutställning, men som ändå tycker det är bra med samhällsfinansierad kultur.”

John Ambrecht

tenhet om kulturens betydelse för fysisk och psykisk hälsa och för ett större välmående. De tyckte också att kultur bidrar till utbildning och till lärande, att kultur är identitetsskapande för platsen och att kultur bidrar till ekonomiska intäkter.

– Kan vi mäta vilken av de här faktorerna som påverkar betalningsviljan mest, och hur mycket en individ är beredd att betala för kultur i till exempel skatt, så hjälper den här studien till att sätta fingret på varför man är beredd att betala och på så sätt styra uppfattningen av kulturens betydelse i samhället.

Icke-brukarvärde

Inom den kulturekonomiska forskningen görs generell en skillnad mellan de värden som skapas av en kulturupplevelse och de värden som skapas oberoende om vi tar del

av en kulturupplevelse eller inte. Det kallas för brukarvärden och icke-brukarvärden.

– Det är ju många som faktiskt aldrig tar del av en teaterföreställning eller en konstutställning, men som ändå tycker det är bra med samhällsfinansierad kultur, säger John.

Icke-brukarvärden är svåra att värdera, men inom den internationella miljöekonomiska, och sedan några decennier även inom kulturekonomiska forskningen, har man jobbat för att ta fram metoder som möjliggör denna mätning.

En annan metod har en bakgrund från grundstötningen av oljetankern Exxon Valdez utanför Alaskas kust 1989. Olyckan orsakade att enorma mängder råolja läckte ut och utsläppet var ett av det allvarligaste någonsin. Alaska är ett område som sällan besöks av människor, men ändå ett område som upplevs som en del av den amerikanska identiteten, en orörd del av landet.

– Olyckan gjorde ju inte så att man gick miste om så många upplevelser egentligen, berättar John, men man gick miste om identiteten, den här känslan av att äga orörd natur och att kunna lämna över den till framtida generationer. Det så kallade icke-brukarvärdet, konstaterar han.

Två forskare fick i uppdrag att utveckla en metod för att mäta värdet av icke-brukarvärdet och som i princip frågar hur mycket skatt man är beredd att betala för att återställa naturområdet. Metoden resulterade i att företaget Exxon blev stämd med mångmiljardbelopp i skadestånd till den amerikanska staten.

– Metoderna att mäta icke-brukarvärdet har alltså en bakgrund, men värdet uppstår bara vid sådana resurser som tillhör samhället. Och kultur är ju en del av samhället, fastslår John.

Allt eftersom vi kan förstå de värden som kultur skapar, utöver de som syns på kontot, tror John att de är på väg in i beslutsprocesserna.

– Nu kan vi också mäta värdet av välmående och jag tycker att just det värdet, som kulturinstitutionerna skapar, ska ställas mot kostnaderna. Och inte pengarna vi får tillbaka i form av skatter och intäkter. ■

Ny resurs för kultur och hälsa

Sedan januari 2012 har Kajsa Paulsson rollen som producent kultur och hälsa på Kultur i Väst. För Kajsas del innebär det framförallt att lyfta kulturens betydelse för äldre i Västra Götalandsregionen.

– Kultur i Väst lägger extra kraft på att ta fram ett brett musikutbud av hög kvalitet till den äldre publiken, säger Kajsa. Och det handlar både om att få uppleva musik och om att vara med och skapa själv.

Text och bild: Helén Andersson

Att jobba med målgruppen äldre är inget nytt för Kajsa. Hon har jobbat med äldre och kultur sedan 2006 och hennes drivkraft har varit att oavsett ålder ska man ha tillgång till professionell kultur i regionen. Och hon värnar särskilt de äldre som inte själv kan ta sig till konsertsalar och teatersalonger.

– Min roll på regional nivå handlar mycket om att inspirera, föreslå idéer och finnas som bollplank för såväl artister som för olika äldreboenden i kommunerna. Jag vill synliggöra äldre som deltagare i kulturlivet, konstaterar hon.

Danskapell och större medvetenhet

De äldre blir yngre och många följer med på musikområdets hitlistor och TV-program som Idol och The Voice. Trubaduren med Taubevisorna är inte längre lika självklara i dagrummet på äldreboendet.

– Fast det är klart, säger Kajsa, att det är något alldeles speciellt när en person med afasi sjunger med i en Alice Tegnér-text eller tar några danssteg till tonerna av Bill Haleys Rock around the clock. Så jag försöker erbjuda ett varierat utbud som stimulerar allas olika behov.

Under året kommer just dansen att stå i fokus när en danstrio med gammal god dansmusik spelar upp till dans på regionens träffpunkter och äldreboenden. Repertoaren består av musik från 1940-talet fram till 1980-talet och tanken är att musiken också

ska spelas in på en cd som ska inspirera till fler danstillfällen.

– Det kommer att följa med en dansledare som ska hjälpa personalen att få igång dansen och inspirera till fortsatta dansdagar, säger Kajsa som tycker att det skett en förändring i synen på kultur ute för äldre.

– Det har blivit en annan medvetenhet om kulturens betydelse för äldre säger hon och berättar om hur en turnerande jazzgrupp kunde arrangera sin spelning på äldreboendet på kvällen för att få rätt jazzklubbkänsla.

– Det handlar om att ändra på rutiner och det är inte alltid så lätt i en verklighet med begränsad personalstyrka.

Husmus och samarbete

Synen på kulturverksamhet för äldre skiljer sig åt mellan kommunerna i Västra Götalandsregionen och i en del kommuner är det till och med vattentäta skott mellan kulturverksamhet och äldreomsorg menar Kajsa.

– I en del kommuner känner de inte ens varandra. Vi försöker involvera så mycket av kommunens verksamhet det bara går för att överbygga glappet mellan kommunal kulturverksamhet och äldreomsorg, säger hon och berättar om ett lyckat samarbete där samma artist bokades till en konsert på äldreboendet på dagen och till en offentlig konsert i kommunens konsertlokal på kvällen.

– Här blev de äldre dessutom synliga som deltagare i kulturlivet, säger Kajsa nöjd.

Kultur och hälsa. Kajsa Paulsson vill att kulturen på regionens äldreboende ska vara professionell och hälsofrämjande.

– Ett exempel på det är ett projekt där en grupp musiker samlar in berättelser från äldre på regionens äldreboenden för att väva in det i ett musikaliskt framträdande som gruppen återkommer med senare. Ett arbetssätt som stimulerar många sinnen.

För att ytterligare stimulera till ökat samarbete inom kommunerna planeras ett projekt med namnet Husmusen lanserats under vintern. En anställd musiker ställs under en tid till kommunens förfogande för att inspirera och komma med idéer.

– Det kan vara allt från att arrangera musikverkstäder eller vara musikalisk inspiratör på äldreboendet till att ordna repetitionslokal för en pensionärskör. Det är ett spännande projekt och vi får se vad som händer, säger Kajsa som hoppas mycket på Husmusen. ■

En plats där alla kan

De vill sprida en smitta. Inte vilken som helst, utan en smitta av skaparglädje. På Kultur i Väst hyvlar Klangfärg ner trösklarna. Här vill man ge personal som arbetar inom daglig verksamhet och särskola lusten och pedagogiska redskap att utveckla den kreativa verksamheten. Här bygger man förutsättningar för det goda livet.

Text: Fredrik Swedemyr

FOTO:Lars Lundberg

– Vårt arbete bygger på att tända eldsjälur. Vi jobbar med ett tillgänglighetsperspektiv, att alla kan och att man inte behöver några förkunskaper för att gå på våra kurser. Detta perspektiv är avgörande för valet av vilka pedagogiska metoder, tekniker och redskap vi använder. Det kan handla

om att öppna upp för nya sätt att musicera tillsammans eller att använda enkla och oväntade material i form- och färgskapandet. Jag brukar säga att det är som Friskis & Sveltis fast för konstnärligt skapande, säger Tina Weidelt på Kultur i Väst.

Eget skapande

Verksamheten går under namnet Klangfärg och är i en mer formell mening Västra Götalandsregionens resurscentrum för skapande och riktar sig till personal som jobbar med personer som faller inom Lagen om stöd och ser-

vice till vissa funktionshindrade, LSS, eller elever i särskolan.

– Vårt uppdrag är att vi ska vara ett stöd för eget skapande. Vi använder olika verktyg och det starkaste är kurser och fortbildningar. Vi ger ut ett kursprogram två gånger om året. Sedan säljer vi också uppdragsutbildningar. Det betyder att en enhetschef från exempelvis Lysekil kan ringa och säga att hon vill ha en heldag för sin personal med form, färg och musik. Då skräddarsyr vi en utbildning, packar en bil och åker dit, säger Tina Weidelt vidare.

Kurserna är kostnadsfria för personal från LSS-verksamheter och särskola i Västra Götaland. Men samtidigt är de också öppna för personal från liknande verksamheter utanför regionen, som då får betala en kursavgift. Utöver detta erbjuder Kultur i Väst genom Klangfärg också handledning kring skapande. Det kan handla om allt ifrån var man köper ett bra tapetklister till hur man dra igång en skapande verksamhet på en arbetsplats. Andra kanske har en väl fungerande verksamhet, men behöver stöd och idéer för hur man ska kunna engagera samtliga deltagare i en grupp i en skapandeprocess.

– Man behöver inte vara konstnär eller musiker. Människan som varelse har hållit på med skapande uttryck så länge vi har funnits, så det gäller att återerövra det. Vi har alla rytmen i blodet. Det handlar om att hitta sin egen vilja och sina resurser för att driva en

Skaparglädje. Klangfärg är ett regionalt resurscentrum för skapande verksamhet, som riktar sig till personal, som arbetar inom LSS-verksamhet och särskola. Lars Lundberg och Tina Weidelt (närmast i bild) jobbar med Klangfärg på Kultur i Väst och visar vägar till hur man kan jobba kreativt med alltifrån tapetklister till musik. FOTO: Fredrik Swedemyr

skapande verksamhet, säger Lars Lundberg, som också jobbar på Klangfärg.

Utmaning

Även om det finns en fördelning mellan kurser som hålls i huset och aktiviteter på andra ställen i regionen, är det inte alltid lätt att nå ut till regionens alla kommuner och verksamheter.

– Det är en utmaning i arbetet. Vi har försökt att hålla kurser på andra orter, men har inte lyckats få samma gensvar som här i Göteborg. Det är svårt att säga vad det beror på. Det är lite synd när vi lägger en kurs i exempelvis Skövde, och det inte kommer så många som man önskar, säger Tina.

Det goda livet

En av drivkrafterna bakom Klangfärg bygger på att hitta inspirationen till att vilja hålla på med skapande. I relation till hälsa ser man i förlängningen att den glädje som en skapandeprocess kan ge, bidrar till en bättre livskvalitet.

– Då hamnar vi i Västra Götalandsregionens övergripande vision om det goda livet. Även om vi inte har ett terapeutiskt perspektiv i vår verksamhet, så använder vi argumenten livskvalitet och det goda livet. Vi pratar mycket om det på våra kurser, om vad det är som gör att jag trivs i ett sammanhang och med en aktivitet och vilken funktion pedagogien har. I en skapandeprocess finns det så många möjligheter till positiva upplevelser, säger Tina Weidelt. ■

Kort och gott

Sajtspaning

Under våren kommer ett tjugotal kortare presentationer av barn och ungas favoritsajter att finnas på barnensbibliotek.se. Det är Svensk Biblioteksförning och Statens medieråd som i en gemensam arbetsgrupp genomfört en spaning i form av en webbenkät kring barns favoritsajter och utifrån detta sammanställt presentationerna.

– Tanken är att presentationerna ska vara en slags konsumentupplysning för bibliotekarier och föräldrar, säger Katarina Dorbell, en av åtta i arbetsgruppen och konsulent barn och unga på Kultur i Väst.

Nya utvecklingsprojekt

Under våren kommer tretton nya utvecklingsprojekt att ta form på bibliotek runt om i landet. Gemensamt för dem alla är att de finansieras av Avdelningen för nationell samverkan vid Kungliga Biblioteket.

Genomgående tendens är att alla projekt tar upp aktuella och väsentliga frågor för bibliotekens utveckling med stark betoning på digitala tjänster. Många av projekten syftar också till ökad samverkan mellan olika bibliotekstyper.

Läs mer: www.kb.se/bibliotek

Nytt nyhetsbrev

Kulturrådet kommer nu ut med ett eget nyhetsbrev varje månad. Varje nyhetsbrev innehåller förutom nyheter och aktualiteter bland annat generaldirektörens krönika och en webintervju i något kulturpolitiskt ämne.

Prenumerera på nyhetsbrevet via www.kulturradet.se.

Framsidan.net

Bokhäxa ger lästips

Jag är boken är en webbaserad boktipstjänst där alla mellan 13 och 25 kan få personliga boktips och ett lyckobrev av bokhäxan BabaJaga.

LÄS MER PÅ FRAMSIDAN.NET

Konsten - inget nyttoprojekt

Konsten, oavsett form, är ett laboratorium där man kan få utforska nya tankar. Det är inget nyttoprojekt, utan snarare en slags gemensam frizon för konstnärer och publik. Detta framhäver **Merete Mazzarella**, litteraturprofessor och författare.

FOTO: Lorna Bartram

”Om vi får *läkare* att skriva ut kulturupplevelser åt sina patienter då får vi folk att förstå att kultur är viktigt, då visar vi ju att kultur får oss alla att *må bra*,” förklarade en av de entusiastiska arrangörerna av kulturhuvudstadsåret i Åbo nån gång våren 2011 för TV-nyheterna. Vad det handlade om var alltså konceptet kultur på recept och hur ogint det än må låta så måste jag bekänna att uttalandet mest bara fick mig att känna mig obekvämt: är det verkligen läkare som ska motivera oss att ta kultur på allvar? Ska kulturen reduceras till ett friskvårdserbjudande?

För all del, hälsotänkandet i samband med kultur är inte nytt. Redan under renässansen ansåg italienaren Battista Guarino att man skulle läsa högt inte bara för att det gjorde förståelsen nytta utan också för att det var hälsosamt, det vill säga underlättade matsmältningen ty det ”höjer värmen och förtunnar blodet, rensar alla vener och öppnar artärerna och tillåter ingen onödig fuktighet att stå orörlig i de kärl som tar in och smälter maten.” Men idag är det värre. Körsång, heter det, är bra för blodtrycket eftersom det minskar utsöndringen av stresshormo-

net cortisol. Det finns forskning gjord på äldreboenden som visar klienter som fått titta på reproduktioner av konstverk sover bättre och behöver mindre laxermedel. Annan forskning visar att äldre som besöker konstmuséer är friskare än äldre som inte gör det.

En försiktigt kritisk fråga till den här sortens resonemang kunde ju gälla forskningsmetoderna. Faktum är ju att man måste vara ganska frisk för att överhuvudtaget kunna ta sig till muséer? Och vilka konstverk är det egentligen som verkar så lugnande på äldre? Kanske inte Picassos *Guernica*? Det riktigt stora problemet är ändå att hälsa överhuvudtaget inte längre är ett medel för ett gott liv utan själva livets mål. Jodå, vi ska minsann också gifta oss för hälsans skull: det finns nämligen studier som visar att människor som är gifta mår bättre än människor som är ogifta.

Med undantag av människor som gift sig med fel person, förstås.

Därför måste kulturens – konstupplevelsernas – mening snarare ligga i att utmana vår tama må bra-kultur där risker blivit nä-

got vi passivt utsätts för, inte något vi aktivt väljer att ta. Den kända amerikanske radioreportern Edward P Morgan sa en gång något som känns mer träffande än någon annan utsaga om kulturens betydelse, kanske framförallt därför han inte anlägger något uppbygglighetsperspektiv. Han sa det om skönlitteraturen men det kunde lika gärna gälla åtminstone bildkonst och teater: ”En bok är en plats där man kan undersöka en bräcklig tanke utan att ha sönder den eller utforska en explosiv tanke utan att behöva frukta att den ska brinna av i ansiktet på en.”

Vad det handlar om är alltså konsten som ett laboratorium där man kan få testa nya tankar, sådana som ännu inte är färdigt tänkta och vars konsekvenser man ännu inte kan överblicka.

Eller – skulle jag vilja tillägga – känna av känslor som i andra sammanhang kan vara hotfulla.

Det handlar om konsten inte som nyttoprojekt utan som en gemensam frizon för konstnärer och publik. ■

Nytt bibliotekspris

För att uppmärksamma skönlitteraturen och författarprogrammen på biblioteken instiftar Kultur i Väst och Författarcentrum Väst nu priset Författarnas bästa bibliotek.

Text och bild: Helén Andersson

– Det finns skäl att uppmuntra de bibliotek som har en bredd i sitt programutbud, menar Kennet Klemets, författarförmedlare på Författarcentrum Väst och får medhåll av Gunnar Südow, konsulent litteratur på Kultur i Väst.

– En förhoppning med priset är att biblioteken skaffar sig en medveten syn på det skönlitterära arbetet och förlängningen förhoppningsvis inrättar fler tjänster som sysslar enbart med skönlitteratur för vuxna och programverksamhet.

Medvetna val

Författarcentrum Väst har i uppdrag att sprida litteratur i samhället och då också uppmärksamma mindre kända författare. I sitt jobb som författareförmedlare har Kennet Klemets på senare tid uppmärksammat att det är viktigt för biblioteken med en stor publik och att de i allt högre grad bokar de mest kända författarna.

– Biblioteken är naturligtvis fria att boka vem de vill, men det är en väldigt liten krets av författare som får otroligt mycket uppmärksamhet och det är inte alls självklart att

Reflekterande. pris Gunnar Südow och Kennet Klemets hoppas att priset Författarnas bästa bibliotek ska ge biblioteken tillfälle att tänka igenom vad de vill med sitt skönlitterära utbud i programverksamhet

de är de bästa. Priset är ett sätt att tydliggöra detta faktum.

– En stor publik är ju inte alltid lika med succé, tillägger Gunnar Südow. Det är det som gör priset spännande, att biblioteken förhoppningsvis blir medvetna om hur de planerar sin programverksamhet och vad de vill med den.

En stor, en liten

När biblioteken bokar ett författarframträdande av Författarcentrum Väst kan de välja ett längre där de betalar för ett framträdande upp till två timmar och ett kortare där de betalar för ett framträdande upp till 15 minuter.

– Vi kallar det för en stor och en liten och vår förhoppning är att biblioteket bokar en författare som läser lite längre och en som läser lite kortare. Och gärna en mer känd författare som ger ljus åt en lite mindre känd, säger Kennet.

Det är det sammanlagda arvodet för dessa båda bokningsvarianter som också är priset till det vinnande biblioteket.

– Med resor motsvarar det ungefär 10 000 kronor, tillägger Gunnar. Och det vinnande biblioteket får en gratis helkväll! ■

Fakta

Sista dag för att nominera ett bibliotek till Författarnas bästa bibliotek 2012 är den 1 september.

Vem som helst får nominera och det går att nominera sitt eget bibliotek.

Juryn består av representanter från Författarcentrum Väst och Kultur i Väst.

Prisutdelning sker på Bibliotekscenen på Bok- och biblioteksmässan i Göteborg under hösten 2012.

Hon doserar kultur

I allt det sjuka vill hon locka fram glädjen. Karin Graube och hennes kollegor på barn- och ungdomsbiblioteket på Drottning Silvias barnsjukhus i Göteborg balanserar den medicinska vården med injektioner av lust, nyfikenhet och hopp. Här är böcker mer än bara böcker.

Text och bild: Fredrik Swedemyr

En löparbana har sitt mål i slutet av en lång korridor. Bakom en tung glasdörr skymtar en annan värld. En plats fri från sprutor och stick. En slags frizon i den omgivande sjukhustillvaron.

– Det jobbar 16 400 människor på hela Sahlgrenska och man får ibland en känsla av att gå in i en fabrik med människor som stämplar in och ut. Det är ganska häftigt att vi har den här fabriken som ska rädda liv och laga oss när vi går i sönder. För vi gör ju det, vi människor. En person som har ett trasigt organ eller är sjuk har en enorm rymd som inte har med sjukdomen att göra. Det är där vi ska locka fram, bekräfta och låta leva. Det känns fantastiskt att få vara den som kommer med kulturen, säger Karin Graube, bibliotekarie på barn- och ungdomsbiblioteket på Drottning Silvias barnsjukhus.

– Vi brukar tala om de två droppåsarna som bild. Du har kanske cellgifter i den ena påsen. I den andra kommer det in lust, hopp, fantasi, nyfikenhet och känslor. Alla de här sakerna som man behöver och kanske ännu mer när man är sjuk. Vi tänker att vi vill skapa de här tillfällena. Det kanske bara handlar om en liten stund, men det är så viktigt. Ett barn skrattar på ett sätt som det kanske inte har gjort på flera dagar. Det där skrattet betyder massor för barnet och föräldrarna. Det är en framgång när man ser att det blev

glädje och en upplevelse som det här barnen kan dela ihop med föräldrarna, utan oro eller ängslan, säger hon vidare.

Skapa sammanhang

Barn- och ungdomsbiblioteket ligger ihop med lekterapin och skolan i slutet av en korridor på bottenvåningen. Innanför dörren står två fotbollsspel. Fotografier av personalen i en färgglad inramning hänger på väggen till höger. Lite längre in möts man av olika små rum, med madrasser, ljusslingor, pyssel och lek. Små markörer, som offentlighetens upphandlade möbelfirmor och kaffekoppar, ger en liten påminnelse om var man är. Men bortom dessa markörer är det som att kliva in i ett nytt landskap. Längst in i detta landskap ligger själva biblioteket.

– Vi är som ett kulturhus ihopsmålt med sjukhuset tänker vi. Men det behöver inte alltid hända saker just här. Det kan dyka upp där det passar. Det kan vara en våning upp, i ett vådrum eller i hissarna, i trappan eller ute i trädgården, berättar Karin vidare.

Utifrån Aaron Antonovskys begrepp KASAM – känslan av sammanhang – försöker hon tillsammans med sina kollegor bygga en verksamhet som ger barn och unga ett sammanhang. Det kan vara en tillfällig flykt i en svår tid, men också en strävan att försöka skapa en meningsfullhet i nuet.

FAKTA

Namn: Karin Graube

Ålder: 43

Bor: Majorna, Göteborg

Familj: Man och två barn

Intressen: Musik. Lyssnar just nu bland annat på E.S.T, Little Dragon, James Brown och Gillian Welch.

På nattduksbordet: Erebos, Liv Strömqvist, Pernilla Stalfelt

Det visste du inte om Karin: Har gått på Kungliga Musikhögskolan i Stockholm och har jobbat som pianolärare i Rinkeby.

– Jag tänker att för de barn som hamnar här har livet klippts av. De går inte i skolan som vanligt eller träffar kompisar som vanligt. Var är man då? Man måste hitta sig själv här och känna att det finns en mening, att det finns ett sammanhang i alla fall, säger Karin.

Boken och sköna konst

För att gestalta tanken om ett kulturhus är också programverksamheten kantad av olika kulturuttryck. Det kan handla om att arrangera en egen filmfestival, en konstverkstad i entrén, teater eller kanske en dansföreställning. Det finns ett ständigt flöde av idéer att utveckla.

– Böcker är inte bara böcker. Boken kan samverka med alla sköna konst, plastdinosaurier, tatueringar eller vad som helst. BUS-biblioteket har i flera år koncentrerat sig mycket på kulturverksamhetsbiten och blivit bra på det. Nu är vi inne i en period där vi vill utveckla arbetet med läsning, berättande, skrivande, samtal, och koppla det till allt möjligt annat som pågår.

Bland annat filar Karin och hennes kol-

legor på en tanke att göra lekterapi och biblioteket till en plats som i olika perioder är starkt färgad av en viss bok. Tanken är också att med boken som grund hitta ett kreativt samarbete mellan pedagoger och bibliotekarier som kan sprida sig till andra delar av sjukhuset

Med kreativiteten som drivkraft

Mellan 2005 och 2008 var biblioteket en del av projektet BUSKUL, som handlade om att etablera kulturen som en del av den läkande processen. Det var också under det projektet som Karin kom till biblioteket. Innan dess hade hon jobbat på Mölndals sjukhusbibliotek, som slog igen för gott sommaren 2004. Hela hennes biblioteks-karriär har i stort sett utspelat sig i en sjukhusmiljö. En miljö som också sätter sin prägel på arbetets vardag.

– Det kommer så nära ibland. Man kan gå in på en avdelning och se föräldrar som kanske har fått reda på något om sina barn. Man blir väldigt berörd av hur de kämpar både föräldrar och barn. Det är många som kommer till oss eller lekterapi varje dag och man hör hur de peppar sina barn och är glada på rösten. Jag är ibland så imponerad över hur de orkar. De kanske är här flera månader medan jag kan åka hem. Men jag kan lika gärna vara nästa. Det är just det här, att livet är så skört. Jag blir påmind om det hela tiden. Men man får hitta energi i allt det positiva vi gör, berättar Karin.

Karin hämtar mycket av sin inspiration från män-

Ger glädje. Karin Graube ser möjligheterna i biblioteksbegreppet. Med kreativiteten som motor i arbetet försöker hon skapa ett meningsfullt sammanhang i ett nu som kan vara svårt.

niskor hon möter i sitt jobb och hittar kraft i all kreativitet som ryms i ordet bibliotek.

– Jag drivs av verksamheten och alla roliga saker man kan hitta på inom den ramen. Ramen kan vara väldigt stor, eftersom det är vi som är biblioteket och utformar det efter vad vår målgrupp gillar. Projektledaren för BUSKUL - Kerstin Wockatz - sa en gång att biblioteket är som ett allkonstverk. Jag ser gärna biblioteket som ett allkonstverk. Det är en fin tanke, säger Karin Graube. ■

Om jag hade ett bibliotek...

Alex Bergström, ordförande i Västra Götalandsregionens kulturnämnd skriver om nybryggt kaffe och strömmande medier i sitt drömbibliotek.

Nybryggt kaffe och bulle i miljö med böcker, ljudfiler, mötesarenor och bildning ramar in mitt bibliotek.

I Nya testamentet och Johannes första ord kan vi läsa ”I begynnelsen var ordet, och ordet var hos Gud, och ordet var Gud”. Det är maximalt förkunnande och säger allt om vilket symboliskt värde och kraft ordet har. Men vad hade den kristna traditionen, västerlandets idétradition och möjligheten att sprida budskapet varit om det inte hade kunnat skrivas ner och samlas ihop i skrifter och böcker?

Vad hade fornnordisk mytologi varit utan Snorre Sturlasson? Hur mycket hade vi vetat om Freja, Oden och Tor? En sak är jag säker på; Kungälv's bibliotek hade aldrig hetat Mimers hus om inte fornnordisk asatro hade skrivits ner i texter av Snorre.

I Västra Götalandsregionen har vi ordet, språket och litteraturen som de övergripande målen för den regionala bibliotekspolitiken. Ord är både makt, möjligheter och bryggor mellan människor och grupper. Med hjälp av ordet kan vi välja att vara kärleksfulla, skapande eller hotfulla. Med ordet kan vi lättare göra oss förstådda, bli sedda och förstå andra.

Om jag hade haft ett bibliotek skulle jag lockat med; ”Hos oss hittar du ordet du söker. Det står på hylla tretton, våning två”. Hylla tretton är böcker om USA (presidentval i november). Alternativt kan det vara om växter och odling (det är vår i Sverige).

Jag vill också att de som besöker biblioteket ska kunna känna lukten av bulle, kaffe och cappuccino. Det är inbjudande och gör att besökarna får en än positivare bild. Tror också att gymnasieelever och vuxenstudenter i högre utsträckning väljer biblioteket om de kan dricka en kopp kaffe eller te. Den som tror att de kommer ändå till biblioteken kan fundera på varför så många studenter i dag väljer att sitta på kaffehus och caféer med högar av studielitteratur.

De lokala organisationerna som arbetar med folkbildning skulle få en egen nyckel. SV, ABF, Medborgarskolan har massor av kulturarrangemang, studiecirkel och kurser. De skulle säkert (ibland) vilja sitta i en miljö som ramas in av litteratur, faktaböcker och kultur. Om biblioteket har stängt kan släktforskningsföreningen själva släcka när de är klara. På det sättet öppnas biblioteket upp och blir en naturligare mötesplats!

Mitt bibliotek skulle integrera den digitala tekniken som en del av verksamheten. Om mobiltelefoner kan erbjuda läsläsning ska också ett bibliotek kunna göra det. Läsläsning online med en vuxen på plats för de som vill fördjupa sig eller få stöd med sitt skolarbete. I huset skulle också låntagare kunna streama filmer, dokumentärer och novellfilmer direkt hem. Givetvis ska det finnas en biblioteks-app för telefonen eller läsplattan där låntagaren kan kolla om boken eller ljudfilen finns hemma eller om den behöver reserveras.

Jag skulle kunna skriva mer om hur mitt bibliotek skulle arbetat med generationsfrågan där digitala medier kan vara ett verktyg eller hur biblioteken skulle kunna stötta invandrare att läsa mer svenska eller blogga om sina upplevelser om svenskar och Sverige.

Många av de här förslagen handlar om att öppna upp, bjuda in och tillgängliggöra ordet, språket och litteraturen. I dag finns det så många alternativ för barn och vuxna att välja mellan att biblioteken ständigt måste hitta nya sätt och former för att locka.

Samtidigt vet jag också hur hängivna och engagerade många bibliotekarier är. De arbetar engagerat för att hjälpa de som kommer till bibblan, driver projekt som uppsökande verksamhet och bjuder in till nya aktiviteter (som i Ulricehamn där de har anordnat Lunch Beat).

Det sägs att människans äldsta språk är våld. Grekernas ord för ordet är logos. Där de gamla filosoferna använde ordet - logos - för att beskriva förnuft, mänskligt resonemang och vishet. ■

Ta del av debatten,
kommentarerna och mycket
mer på framsidan.net